

УДК 316.7:342.726-056.26

DOI 10.32461/2226-3209.2.2026.362278

Цитування:

Маціюк В. В. Тенденції розвитку інклюзивних культурних практик у країнах Європейського Союзу та Україні. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2026. № 2. С. 152–157.

Маціюк Владислав Володимирович,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0009-0008-7126-224X>
matsiuk.vladislav@gmail.com

Matsiuk V. (2026). Tendencies of Development of Inclusive Cultural Practices in the Countries of the European Union and Ukraine. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 2, 152–157 [in Ukrainian].

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНИХ КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

Мета статті – виявити особливості і тенденції розвитку інклюзивних культурних практик в країнах ЄС на прикладі сучасних музеїв та бібліотек. **Методологія дослідження.** Застосовано метод теоретичного аналізу, типологічний метод, метод аналізу та синтезу, метод порівняльного аналізу та теоретичного узагальнення. **Наукова новизна.** Розглянуто проблематику впровадження інклюзивної культури в практиках музейних установ та бібліотечних закладів країн Європейського союзу; окреслено основні проблеми та перспективи розвитку інклюзивних культурних практик. **Висновки.** Культурні практики формують уявлення про світ та суспільство. На сучасному етапі актуальним питанням є рівень їх відповідності принципам інклюзивності. Серед основних аспектів інклюзивних музейних практик – посилення різноманітності та захопливості музейних експозицій; проведення екскурсій з обговоренням та критикою доступною мовою; забезпечення всебічної доступності для відвідувачів у кріслах колісних (шляхом розміщення експозиції на рівні очей), людей із порушеннями зору (аудіогіди, описи шрифтом Брайля, можливість тактильного сприйняття) та ін. Важливим є практика залучення людей з інвалідністю в розробку виставок та експозицій, що в цілому позитивно впливає на якість музейних пропозицій. У бібліотечних практиках інклюзивність передбачає модернізацію інфраструктури (встановлення пандусів, ліфтів, автоматичних дверей та розширення дверних отворів для забезпечення доступних входів/виходів), надання доступних технологій (забезпечення адаптивного програмного забезпечення, допоміжних пристроїв для прослуховування, систем дисплеїв шрифтом Брайля або тактильних дисплеїв, а також засобів збільшення для підтримки користувачів з інвалідністю), навчання персоналу (для допомоги користувачам з інвалідністю, включаючи переклад жестовою мовою), інклюзивні ресурси (пропонування книг шрифтом Брайля разом із матеріалами з великим шрифтом та доступними цифровими ресурсами для задоволення різноманітних потреб користувачів), спеціально відведені місця (бібліотеки повинні створити спеціальні зони для користувачів з інвалідністю, забезпечуючи легкий доступ до послуг та ресурсів), інформаційно-просвітницькі послуги (мобільні або інформаційно-просвітницькі послуги для користувачів, які стикаються з труднощами у фізичному доступі до бібліотечних приміщень) та ін.

Ключові слова: інклюзивність, культурні практики, європейський досвід, музеї, бібліотеки, рівні умови, доступність, адаптація.

Matsiuk Vladyslav, Postgraduate Student, National Academy of Culture and Arts Management

Tendencies of Development of Inclusive Cultural Practices in the Countries of the European Union and Ukraine

The purpose of the article is to identify the features and trends in the development of inclusive cultural practices in the EU countries using the example of modern museums and libraries. **Research methodology.** The method of theoretical analysis, typological method, method of analysis and synthesis, method of comparative analysis and theoretical generalisation were applied. **Scientific novelty.** The issues of implementing inclusive culture in the practices of museum institutions and library institutions of the European Union countries are considered; the main problems and prospects for the development of inclusive cultural practices are outlined. **Conclusions.** Cultural practices shape perceptions of the world and society. At the current stage, the current issue is the level of their compliance with the principles of inclusiveness. Among the main aspects of inclusive museum practices are increasing the diversity and excitement of museum exhibitions; conducting tours with discussion and criticism in an accessible language; ensuring comprehensive accessibility for visitors in wheelchairs (by placing the exhibition at eye level), people with visual impairments (audio guides, Braille descriptions, the possibility of tactile perception). The practice of involving people

with disabilities in the development of exhibitions and expositions is important, which generally has a positive effect on the quality of museum offerings. In library practices, inclusion involves upgrading infrastructure (installing ramps, elevators, automatic doors, and widening doorways to provide accessible entrances/exits), providing accessible technologies (providing adaptive software, assistive listening devices, Braille or tactile display systems, and magnification devices to support users with disabilities), training staff (to assist users with disabilities, including sign language interpretation), inclusive resources (offering Braille books along with large print materials and accessible digital resources to meet the diverse needs of users), dedicated spaces (libraries should create special areas for users with disabilities, ensuring easy access to services and resources), outreach services (mobile or outreach services for users who face difficulties in physically accessing library facilities).

Keywords: inclusivity, cultural practices, European experience, museums, libraries, equal conditions, accessibility, adaptation.

Актуальність теми дослідження. Однією з основних тенденцій, що є визначальною в сучасному розвитку культури є інклюзивність. Культурні практики, що формують уявлення про світ та суспільство, спрямовані в першу чергу на подолання бар'єрів та створення «культури для всіх», що передбачає надання безперешкодного доступу для усіх бажаючих, незалежно від фізичного стану, соціального статусу чи культурного походження, як з позиції споглядання, так і з позиції участі. В країнах Європейського Союзу практика реалізації концепції інклюзивності нараховує кілька десятиліть і наразі є однією з провідних в світі. У свою чергу це актуалізує важливість її дослідження з метою впровадження провідного закордонного досвіду в Україні – наукові розробки в цій галузі мають вирішальне значення для подолання розриву між теоретичними прагненнями та їх практичною реалізацією на національному ґрунті.

Аналіз досліджень і публікацій. Інклюзивна культура та інклюзивні культурні практики станом на першу половину 2020-х рр. є одним із важливих напрямів культурологічного дослідження, що, незважаючи на порівняно нещодавнє формування, є надзвичайно перспективним. Серед українських дослідників, у працях яких таки чи інакше аналізується питання інклюзії: В. Білоус [1], М. Шатрова [8] (інклюзивні практики в бібліотеках України), Ю. Ключко [3] (соціокультурні практики інклюзії в діяльності сучасних музеїв), Л. Голубцова, С. Плуталов та К. Джаламага [2], К. Лук'яненко [4], О. Матузко [5] (інклюзивні театри в Україні), Р. Мохнюк [6] (інклюзія як стратегічний напрям розвитку громадянського суспільства) та ін. Отже, стає очевидним, що сучасній інклюзивній культурній практиці вимагають поглибленого теоретичного осмислення з позицій культурології, зокрема одним із важливих аспектів, що вимагає висвітлення і відіграє пріоритетне значення для розвитку інклюзивної культури в Україні,

є особливості закордонного досвіду в межах означеної проблематики.

Мета статті – виявити особливості і тенденції розвитку інклюзивних культурних практик в країнах ЄС на прикладі сучасних музеїв та бібліотек.

Виклад основного матеріалу. Доступ до культурного життя та участь у ньому є правом, закріпленим у Загальній декларації прав людини (1948). Однак деякі соціальні групи, через свої різноманітні обставини, стикаються з перешкодами у своєму контексті для доступу до культурних практик та участі в них на рівних умовах. У широкому сенсі культура розглядається як сукупність духовних, матеріальних, інтелектуальних та афективних рис, що характеризують соціальну групу [23]. Доступ до культури – це право, визнане у статті 27 Загальної декларації прав людини ООН та підтвержене в наступних міжнародних та національних деклараціях. Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року керує плануванням регіонів світу та включає Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ) у всі свої цілі, включаючи культурну інклюзію як ключовий елемент розвитку [12]. Перший стосується сприяння громадянській освіті, цінування культурного різноманіття та визнання внеску культури у сталий розвиток. Другий спрямований на сприяння політикам, що сприяють творчій діяльності та інноваціям. Третій підкреслює необхідність активізації зусиль щодо захисту культурної та природної спадщини. Європейський Союз визначає інклюзію як процес, який гарантує, що люди, які перебувають під загрозою бідності та соціальної ізоляції, мають можливості та ресурси, необхідні для участі в економічному, соціальному та культурному житті. Виходячи з цієї концептуалізації та з метою створення більш інклюзивної та соціальної Європи, соціальна інклюзія знову є одним із п'яти стовпів періоду 2021–2027 років [12]. Стратегія інклюзивної культури – це нормативно-правова база, яка забезпечує доступ до культури, участь у ній, а також її

вираження та інтерпретацію [23]. Інклюзивна культура – це те, що гарантує всім громадянам користування культурними товарами та послугами, полегшуючи доступ та участь для всіх громадян на рівних умовах [13].

З суб'єктивної точки зору, можна сказати, що інклюзія відбувається, коли потреба людини бути унікальною задовольняється, одночасно приналежачи до ширшого контексту, не відчуваючи себе поглиненою групою чи організацією [20, 1262]. Ще однією характеристикою інклюзії є те, що вона є динамічним явищем; тобто вона не досягається раз і назавжди, оскільки вона відтворюється в кожній ситуації через стосунки людей з їхнім оточенням [14, 83]. Крім того, інклюзивна перспектива має бути відображена в культурі, політиці та практиці організації [17, 187].

Хоча інклюзія була спочатку визначена антропологом Ш. Гарду (2012) як «суспільство без привілеїв, ексклюзивності та виключення» [16, 146], на сучасному етапі існує потужна платформа для (пере)осмислення просторів та культурних практик з акцентом на інклюзію.

Серед ключових пропозицій щодо просування інклюзивної культурної участі дослідники називають: доступність інформації про культурні практики, універсальну просторову доступність, стратегію соціально-освітньої професійної підтримки, створення просторів для співіснування в різноманітності; розробку інноваційних спільних мережових проєктів [18, 117]. Реалізація цих напрямків дій допомагає просувати право на інклюзивну культурну участь.

За визначенням дослідників, культурні практики «є поєднанням суспільного, побутового й культурного (...), форми людської активності, шляхи залучення до соціальних кіл і мереж, які дозволяють безпосередньо спиратися на закономірності поведінки людей» [7, 135]. Інклюзивні культурні практики зосереджені на ключовій ідеї, що полягає в трансформації та адаптації культури до потреб людини, незалежно від обставин, таких як інвалідність, походження з неблагополучного середовища, відсутність необхідних навичок та ін.

У музейному просторі основний акцент робиться на пропонуванні чогось, що було б цікаво і доступно всім відвідувачам. Так, наприклад, у 2014 р. в Музеї Ремера та Пеліцеуса в Хільдесхаймі відбулося відкриття виставки «Музей поуттів: безбар'єрне знайомство з культурною та земною історією!», спрямована на самостійне дослідження ключових культурних і

геологічних тем музею за допомогою мультисенсорного та інтерактивного підходу. Унікальні міри із забезпечення доступності та інклюзивної культурної репрезентації зробили виставку доступною для широкого кола відвідувачів, в тому числі з обмеженими можливостями [15, 34]. Серед найвідоміших європейських музейних інклюзивних практик: проєкт «Touching the Prado» (Музей Прадо, Іспанія), розроблений з урахуванням особливостей сприйняття у людей із порушенням зору (відвідувачі отримали можливість засобами тактильних відчуттів живопису, описів шрифту Брайля та аудіосприйняттю отримати нові враження від всесвітньо відомих шедеврів образотворчого мистецтва); «Multaka» (Німеччина), в якому акцент зроблено на створенні безбар'єрного міжкультурного середовища з метою соціального інтегрування мігрантів; в рамках проєкту «Come-in» (в колаборації музеїв Австрії, Італії, Польщі, Німеччини, Хорватії та Словенії) розроблено та впроваджено сучасні стандарти інклюзивності для музейних закладів.

Процес впровадження інклюзії спрямований на створення додаткової цінності для кількох груп відвідувачів одночасно. Інклюзія також означає надання відвідувачам вибору щодо того, як вони хочуть досліджувати музей, тобто, наприклад, враховуючи різні стилі навчання через змістовні, партисипативні та сенсорні експонати. У свою чергу це зумовлює необхідність ініціювати зміни, які ставлять під сумнів методи презентації та комунікації в музеях, що наразі все ще сильно когнітивно орієнтовані. Звичайно, музеї також повинні залишатися вірними собі, адже окрім освіти та виставкової діяльності, вони мають інші завдання, які також повинні виконувати, і актуальність яких не підлягає сумніву.

Інклюзія музейних практик – це тривалий процес, і не завжди можливо інтегрувати кожну групу людей. Важливо, щоб установи усвідомлювали виключення певних груп. Рефлексія, прозорість як внутрішня, так і зовнішня у сенсі відкритості, є важливими факторами для інклюзії в музеях та їхнього майбутнього. Ставлення музеїв до суспільства відіграє особливо важливу роль, а це також означає залучення людей з різним досвідом до музейної роботи в довгостроковій перспективі та надання їм, а також музейним педагогам, визнання, якого вони заслуговують за свій внесок.

Публічні бібліотеки, визнані найважливішою організацією для навчання та підтримки широкої громадськості, також відіграють вирішальну роль у наданні приміщень та послуг користувачам з інвалідністю в усьому світі. Публічні бібліотеки мають юридичний та моральний обов'язок надавати доступні приміщення та послуги для користувачів з інвалідністю. Однак багато бібліотек стикаються з такими проблемами, як недоступна інфраструктура, обмежені ресурси та недостатня підготовка персоналу, що позбавляє людей з інвалідністю можливості повноцінно користуватися бібліотечними послугами. Тим не менш, публічні бібліотеки прагнуть забезпечити рівні можливості доступу до інформації, освіти та рекреаційних ресурсів для всіх членів суспільства, забезпечуючи повноцінну участь та взаємодію людей з інвалідністю у житті своїх громад. Бібліотечні послуги для людей з інвалідністю зосереджені на людях з вадами зору та аутизмом, щоб розширити зусилля щодо інклюзивності та подолати виклики щодо забезпечення вільного доступу до колекцій та приміщень для всіх [9, 322]. Одним із ключових аспектів цих зусиль є надання адаптивних технологій, таких як програми для читання з екрана, дисплеї Брайля та адаптивне програмне забезпечення, які полегшують доступ до цифрових ресурсів [21, 3]. Крім того, бібліотеки створюють комплексні колекції, що задовольняють різноманітні потреби користувачів з інвалідністю, включаючи аудіокниги, матеріали шрифтом Брайля та книги з великим шрифтом [19, 32]. Публічні бібліотеки, окрім надання найбільш підходящих та потребам відповідних інформаційних ресурсів, також надають пріоритет доступній інфраструктурі, включаючи такі функції, як пандуси, ліфти та доступні туалети, для забезпечення фізичної доступності [11, 17]. Крім того, користувачам з інвалідністю, які працюють з людьми з інвалідністю, потрібні спеціальні методи та навчання, тому вони проходять навчання та обізнані з технологіями для людей з інвалідністю та допоміжними технологіями, що дозволяє їм краще підтримувати користувачів з інвалідністю [24, 35]. Аналогічно, залучення громади є ще одним найважливішим аспектом, оскільки бібліотеки прагнуть визначити інформаційні потреби людей з інвалідністю та відповідно розробити послуги [10, 124]. Ці зусилля включають просування бібліотечних послуг та ресурсів через різні канали комунікації та організацію

програм охоплення для доступу користувачів з інвалідністю та їхніх представників. У сучасну цифрову епоху бібліотеки та інформаційні центри відіграють життєво важливу роль у цифровій інклюзії, надаючи доступ до різних технологій, включаючи Інтернет, бази даних та навчання цифровій грамотності [22, 1]. Отже, пропонуючи ці послуги користувачам бібліотек, вони також надають користувачам з інвалідністю можливість повноцінно брати участь у цифровому світі, щоб отримати максимальну підтримку від інформаційного світу. Важливо відмітити, що незважаючи на ці зусилля, бібліотеки продовжують стикатися з багатьма викликами, такими як модернізація інфраструктури для відповідності стандартам доступності та забезпечення постійного навчання персоналу щодо обізнаності про інвалідність та важливої допомоги. Відтак подальші розробки пов'язані в першу чергу з напрямом розширення інклюзивності культурних практик.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній розглянуто проблематику впровадження інклюзивної культури в практиках музейних установ та бібліотечних закладів країн Європейського Союзу; окреслено основні проблеми та перспективи розвитку інклюзивних культурних практик.

Висновки. Дослідження виявило, що основними аспектами інклюзивних музейних практик в країнах ЄС є: посилення різноманітності та захопливості музейних експозицій; проведення екскурсій з обговоренням та критикою доступною мовою; забезпечення всебічної доступності для відвідувачів у кріслах колісних (шляхом розміщення експозиції на рівні очей), людей із порушеннями зору (аудіогіди, описи шрифтом Брайля, можливість тактильного сприйняття) та ін. Важливим є практика залучення людей з інвалідністю в розробку виставок та експозицій, що в цілому позитивно впливає на якість музейних пропозицій. У бібліотечних практиках інклюзивність передбачає модернізацію інфраструктури (встановлення пандусів, ліфтів, автоматичних дверей та розширення дверних отворів для забезпечення доступних входів/виходів), надання доступних технологій (забезпечення адаптивного програмного забезпечення, допоміжних пристроїв для прослуховування, систем дисплеїв шрифтом Брайля або тактильних дисплеїв, а також засобів збільшення для підтримки користувачів з інвалідністю), навчання персоналу (для допомоги користувачам з інвалідністю, включаючи

переклад жестовою мовою), інклюзивні ресурси (пропонування книг шрифтом Брайля разом із матеріалами з великим шрифтом та доступними цифровими ресурсами для задоволення різноманітних потреб користувачів), спеціально відведені місця (бібліотеки повинні створити спеціальні зони для користувачів з інвалідністю, забезпечуючи легкий доступ до послуг та ресурсів), інформаційно-просвітницькі послуги (мобільні або інформаційно-просвітницькі послуги для користувачів, які стикаються з труднощами у фізичному доступі до бібліотечних приміщень) та ін.

Література

1. Білоус В.С. Освітнянська книгозбірня – територія інклюзивного простору. Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. 2020. №1. С. 17–20.
2. Голубцова Л., Плуталов С., Джаламага К. Інклюзивний театр: залучення дітей-аутистів у творчий процес. Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Гельветика, 2021. Вип. 46. С. 66–71. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-1-10>
3. Ключко Ю. М. Сучасні соціокультурні практики інклюзії в діяльності музеїв. Питання культурології. 2022. Вип. 39. С. 141–150. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256913>.
4. Лук'яненко К. О. Розвиток інклюзивного театру в Україні: типи та особливості. Сучасні дослідження в галузі культури і мистецтва : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2020. С. 41–44.
5. Матушко О. А. Діяльність інклюзивних театрив в Україні: особливості реалізації ідеї різноманітності. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2025. № 4. С. 94–99.
6. Мохнюк Р. С. Інклюзія як один з напрямів стратегії розвитку громадянського суспільства: чинник культуротворчості. Питання культурології. 2022. Вип. (39). С. 182–193. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256926>.
7. Олійник О. Культурні практики як форма активного культурного споживання. Культурологічна думка. 2023. № 2. С. 134–142.
8. Шатрова М. Інклюзивні практики соціокультурної діяльності Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. 2025. Вип. 50. С. 412–419.
9. Arndt T. S., Schnitzer A. Guest Editorial: Library Services for People with Disabilities. Reference Services Review. 2018. Vol. 46(3). pp. 321–324.
10. Brown A. Community engagement in public libraries. Journal of Library Science. 2020. Vol. 55(3). pp. 123–135.
11. Doe J. Accessible infrastructure in public libraries. Journal of Accessibility. 2021. Vol. 10(2). pp. 15–28.
12. European Union. (2020). Priorities for 2021–2027. https://ec.europa.eu/regional_policy/es/ (дата звернення : 23.04.2026).
13. FEAPS. (2014). IV plan estratégico de FEAPS. Confederación Española de Organizaciones en favor de las Personas con Discapacidad Intelectual o del Desarrollo. Madrid. URL : https://www.plenainclusion.org/wpcontent/uploads/2021/03/pe_2011_2014.pdf (дата звернення : 16.04.2025).
14. Ferdman B. M., Davidson M. N. A matter of difference–Inclusion: What can I and my organization do about it? The Industrial/Organizational Psychologist. 2002. Vol. 39(4). pp. 80–85.
15. Folta-Schoofs K., Hesse-Zwillus M., Kieslinger N., Kruse J., Schulz R. Museen "inklusiv" gestalten. Wissenschaftliche Evaluation von Maßnahmen für eine barrierefreie Museumsgestaltung am Beispiel der neueröffneten Dauerausstellung "MUSEUM DER SINNE - Kultur- und Erdgeschichte barrierefrei erleben!" im Roemer- und Pelizaeusmuseum Hildesheim. 2017. 128 p.
16. Gardou C. Une société inclusive, c'est une société sans privileges. Dans C. Gardou, *La société inclusive, parlons-en !* 2012. pp. 145–153.
17. Gutiérrez-Ortega M., Martín-Cilleros M. V., Jenaro C. El Index para la inclusión: presencia, aprendizaje y participación. Revista nacional e internacional de Educación Inclusiva. 2014. Vol. 7(3). pp. 186–201.
18. Jimenez-Jimenez J., Gamboa-Ruiz-Eguilaz E., Zinkunegi-Larrea A. Propuestas para la participación cultural inclusiva desde una red comunitaria. Revista de Educación Inclusiva, monográfico "La corresponsabilidad social en los procesos educativos inclusivos". Marzo. 2025. pp.115–128.
19. Johnson K. Inclusive collections in public libraries. Library Collections, Acquisitions, and Technical Services. 2019. Vol. 43(1). pp. 30–42.
20. Shore L. M., Randel A. E., Chung B. G., Dean M. A., Ehrhart K. H., Singh G. Inclusion and diversity in work groups: A review and model for future research. Journal of Management. 2011. Vol. 37(4). pp. 1262–1289. doi:10.1177/0149206310385943
21. Smith J. Adaptive technology in public libraries. Journal of Technology in Libraries. 2020. Vol. 39(1). pp. 1–12.
22. Taylor M. Digital inclusion in public libraries. Journal of Digital Libraries. 2022. Vol. 22(1). pp. 1–15.
23. UNESCO. Cultural Inclusivity. UNESCO. 2017. URL : <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/urbandevelopment/migrants-inclusion-in-cities/good-practices/culturalinclusion/#:~:text=Definition,Challenges> (дата звернення : 11.04.2026).

24. Williams P. Disability awareness training for librarians. *Journal of Library Education*. 2018. Vol. 8(1). pp. 34-47.

References

1. Bilous, V. S. (2020). Educational book collection – the territory of inclusive space. *Library forum: history, theory and practice*, 1, 17–20 [in Ukrainian].
2. Holubtsova, L., Plutalov, S., & Daalamaha, K. (2021). Inclusive theatre of involving children-ludists in the creative process. *Current issues of the humanities*, 46, 66–71 [in Ukrainian].
3. Kliuchko, Yu. (2022). Modern socio-cultural practices of inclusion in the activities of museums. *Issues of cultural studies*, 39, 141–150 [in Ukrainian].
4. Lukianenko, K. O. (2020). The development of inclusive theatre in Ukraine, types and features. *Materials of the V International scientific and practical conference Modern research in the field of culture and art*. Kyiv, 41–44 [in Ukrainian].
5. Matuzko, O. A. (2025). The activities of inclusive theatres in Ukraine: features of implementing the idea of diversity. *Herald of the National Academy of Culture and Arts Management*, 4, 94–99 [in Ukrainian].
6. Mokhniuk, R. S. (2022). Inclusion as one of the directions of the strategy for the development of civil society: a factor of cultural creativity. *Issues of cultural studies*, (39), 182–193 DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256926> [in Ukrainian].
7. Oliynyk, O. (2023). Cultural practices as a form of active cultural consumption. *Culturological thought*, 2, 134–142 [in Ukrainian].
8. Shatrova, M. (2025). Inclusive practices of socio-cultural activity of the Rivne Regional Universal Scientific Library. *Ukrainian culture: past, present, development paths*, 50, 412–419 [in Ukrainian].
9. Arndt, T. S., & Schnitzer, A. (2018). Guest Editorial: Library Services for People with Disabilities. *Reference Services Review*, 46(3), 321–324 [in English].
10. Brown, A. (2020). Community engagement in public libraries. *Journal of Library Science*, 55(3), 123–135 [in English].
11. Doe, J. (2021). Accessible infrastructure in public libraries. *Journal of Accessibility*, 10(2), 15–28 [in English].
12. European Union (2020). Priorities for 2021–2027. https://ec.europa.eu/regional_policy/es/ [in English].
13. FEAPS (2014). IV plan estratégico de FEAPS. Confederación Española de Organizaciones en favor de las Personas con Discapacidad Intelectual o del Desarrollo. Madrid. https://www.plenainclusion.org/wpcontent/uploads/2021/03/pe_2011_2014.pdf [in Spanish].
14. Ferdman, B. M., & Davidson, M. N. (2002). A matter of difference–Inclusion: What can I and my organization do about it? *The Industrial Organizational Psychologist*, 39(4), 80–85 [in English].
15. Folta-Schoofs, K., Hesse-Zwillus, M., Kieslinger, N., Kruse, J., & Schulz, R. (2017). Museen “inklusive” gestalten. *Wissenschaftliche Evaluation von Maßnahmen für eine barrierefreie Museumsgestaltung am Beispiel der neueröffneten Dauerausstellung “MUSEUM DER SINNE - Kultur- und Erdgeschichte barrierefrei erleben!” im Roemer- und Pelizaeusmuseum Hildesheim* [in German].
16. Gardou, C. (2012). Une société inclusive, c’est une société sans privileges. Dans C. Gardou, *La société inclusive, parlons-en !*, 145–153 [in Spanish].
17. Gutiérrez-Ortega, M., Martín-Cilleros, M. V., & Jenaro, C. (2014). El Index para la inclusión: presencia, aprendizaje y participación. *Revista nacional e internacional de Educación Inclusiva*, 7(3), 186–201 [in Spanish].
18. Jimenez-Jimenez, J., Gamboa-Ruiz-Eguilaz, E., & Zinkunegi-Larrea, A. (2025). Propuestas para la participación cultural inclusiva desde una red comunitaria. *Revista de Educación Inclusiva*, monográfico “La corresponsabilidad social en los procesos educativos inclusivos”. Marzo, 115–128 [in Spanish].
19. Johnson, K. (2019). Inclusive collections in public libraries. *Library Collections, Acquisitions, and Technical Services*, 43(1), 30–42 [in English].
20. Shore, L. M., Randel, A. E., Chung, B. G., Dean, M. A., Ehrhart, K. H., & Singh, G. (2011). Inclusion and diversity in work groups: A review and model for future research. *Journal of Management*, 37(4), 1262–1289. doi:10.1177/0149206310385943 [in English].
21. Smith, J. (2020). Adaptive technology in public libraries. *Journal of Technology in Libraries*, 39(1), 1–12 [in English].
22. Taylor, M. (2022). Digital inclusion in public libraries. *Journal of Digital Libraries*, 22(1), 1–15 [in English].
23. UNESCO. Cultural Inclusivity. UNESCO. (2017). <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/urbandevelopment/migrants-inclusion-in-cities/good-practices/culturalinclusion/#:~:text=Definition,Challenges> [in English].
24. Williams, P. (2018). Disability awareness training for librarians. *Journal of Library Education*, 8(1), 34–47 [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.03.2026
Отримано після доопрацювання 09.04.2026
Прийнято до друку 20.04.2026
Опубліковано 26.05.2026